

Késő középkori külföldi egyetemjárások. Magyar diákok két szomszédos kelet-közép-európai egyetemen

HARASZTI SZABÓ Péter – KELÉNYI Borbála – SZÖGI László: *Magyarországi diákok a Prágai és a Krakkói Egyetemeken 1348–1525. I. kötet. Students from Hungary at the Universities of Prague and Krakow 1348–1525. Volume I.* Budapest, 2016. 152 oldal. (Magyarországi diákok a középkori egyetemeken 2.)

Az Eötvös Loránd Tudományegyetem Levéltárában több mint két évtizeddel ez előtt kezdődött meg az újkori peregrináció kérdéseinek kutatása. Ennek eredményeit a *Magyarországi diákok egyetemjárása az újkorban* című kiadványsorozat 23 kötet mutatta be. A magyarországi diákok peregrinációjának középkori története ugyancsak korán az érdeklődés középpontjába került, bár a korszak kutatóinak az újkori helyzetnél kétségtelenül rosszabb forrásadottságokkal kellett megküzdeniük. Az MTA–ELTE Egyetemtörténeti Kutatócsoport munkatársai által publikált munka ennek ellenére már a második kötete a *Magyarországi diákok a középkori egyetemeken* című sorozatnak. A 2013-ban, elsőként megjelent műben Tüskés Anna a Bécsi Egyetemen kapcsolatos magyar vonatkozású adatokat dolgozta fel, míg jelen kötetben Haraszi Szabó Péter és Kelényi Borbála a magyar diákok másik két jelentős célpontjára, Prágára és Krakkóra koncentrált. Az összegyűjtött információk adattára és a hozzá tartozó mutatók megjelentetését a szerzők a közeljövőben tervezik.¹

¹ A kézirat lezárása óta az adattár megjelent: HARASZTI SZABÓ Péter – KELÉNYI Borbála – SZÖGI László: *Magyarországi diákok a prágai és krakkói egyetemeken 1348–1525. II. kötet. Students from Hungary at the Universities of Prague and Krakow 1348–1525. Volume II.* Budapest, 2017. (Magyarországi diákok a középkori egyetemeken 2.) – A szerk.

A projekt vezetőjének, Szögi Lászlónak rövid bevezetése után Haraszi Szabó Péter tanulmánya nyitja a kötetet, amelyben elsőként a Prágai Egyetemen kapcsolatos kutatások historiográfiai áttekintését kapja az olvasó, amit az universitas történetének áttekintése követ. A szerző(k) ezen eljárása mindenképpen üdvözlendő, hiszen a magyar vonatkozások értelmezése nem lenne lehetséges a kontextusba helyezés nélkül. A Prágai Egyetem belső szerkezetét Haraszi Szabó a párizsi és a bolognai helyzettel összehasonlítva elemzi, kitérve az intézmény Bécshez és Krakkóhoz fűződő viszonyára is. A szerző kiemeli továbbá az alapító, Luxemburgi Károly sikeres törekvését arra nézve, hogy megakadályozza, hogy Prága környezetében máshol is létrejöhessen teológiai kar. Az első birodalmi universitas nemzeti felosztásával kapcsolatban (cseh, lengyel, bajor és szász) a szerző a kezdeti német túlsúlyt hangsúlyozza, ami azonban már a 14. század végére a csehek dominanciájába váltott át az egyetemi kancellári tisztséget betöltő prágai érsekek hathatós támogatásával. A magyar diákokra vonatkozó adatok részletezése előtt betekintést kapunk John Wyclif tanainak prágai recepciójába, valamint annak hatásaiba, az 1409-es Kutna Hora-i dekrétumokat követő szecesszióba, illetve Husz János fellépésének és a huszitizmus terjedésének az egyetem életére gyakorolt hatásába is. Talán a legfontosabb ezek közül a prágai universitas régiókon átívelő jellegének elvesztése, aminek hatására háttérbe szorult Lipcse, Heidelberg vagy Krakkó egyetemei mögött.

A Prágai Egyetem magyarországi hallgatóit Haraszi Szabó két csoportra osztotta. Az elsőbe azok a személyek kerültek, akik minden kétséget kizáróan a Magyar Királyság területéről érkeztek, míg a második kategóriába a (például a névhasználat miatt) bizonytalan esetek mellett azok a személyek is beletartoznak, akik ugyan nem magyarországi származásúak, de prágai ta-

nulmányaik után a Magyar Királyságban éltek hosszabb-rövidebb ideig és futottak be ott karriert. A 252 rekordból 169 esetében bizonyos a magyarországi származás, bár számolhatunk olyan esetekkel is, amikor egyes személyek egyszerre jelentek meg a bölcsészettudományi és a jogi kar adatai között, vagyis kétszer is regisztrálásra kerültek. Haraszi Szabó ehhez kapcsolódva megállapítja, hogy a magyar hallgatókra általánosan jellemző volt, hogy túlnyomó többségük a szabad művészeti kart látogatta, míg a más területekről érkezők esetében nagyobb jelentőségű jogi és teológiai képzésre jóval kevesebben vállalkoztak. Felsorolásukból ezúttal is kitűnik, hogy a kutatónak sok esetben feltételezésekkel kell dolgoznia, az ismert személyek száma emiatt sem tekinthető azonosnak a valóságos létszámmal: a magyarországi hallgatók ennél feltehetően ötször-hatszor többen lehettek. Eloszlásuk természetesen nem volt egyenletes, a jelentős történelmi változások, mint az egyházszakadás és a huszitizmus is formálták az aktuális hallgatói kört.

A magyarországi hallgatók esetében nem érdektelen a királyságon belüli származási hely vizsgálata sem. Ezzel kapcsolatban Haraszi Szabó joggal hívja fel a figyelmet a kutatás olyan nehézségeire, mint egyebek mellett a hiányzó adatok, több település létezése azonos névvel, vagy a bizonytalan névhasználat, ennek ellenére vizsgálódásai alapján sikerül megállapítania, hogy a legtöbb személy a Dunántúl területéhez köthető, főleg Buda, Pécs és Esztergom városok jelentősége miatt. A Felvidék némi meglepetésre csak ezután következik, de a bizonytalan adatok nagy száma tovább árnyalja a képet. Erdély területéről ugyancsak jelentős számban tűnnek fel hallgatók a forrásokban, ugyanez elmondható a déli tartományokról, míg a többi területet illetően már arányaiban kevesebb diákról tudunk.

Haraszi Szabó 135 hallgató esetében mutatta ki, hogy fokozatot is szereztek Prágában, közöttük 37 bizonytalan adathatóságú található. Néhányan ezen kívül több fakultást is látogattak, illetve volt, aki – fokozattal, vagy anélkül – később más egyetemen folytatta tanulmányait. A hallgatók mellett természetesen akadnak magyarországi származású tanárok is, ha nem is ismerjük ezt a helyzetet olyan részletesen, mint Bécs vagy Krakkó esetében. A szerző kitér munkájában továbbá a magyarok huszitizmushoz fűződő kapcsolatára, valamint a hallgatók társadalmi állására is, amit zárásképp – az összegyűjtött adatok felhasználhatóságát szemléltetendő – Perényi Imre példaként választott életpályával egészít ki.

Kelényi Borbála a középkorban a Krakkói Egyetemen járt magyarországi diákokkal foglalkozó fejezetét Haraszi Szabóhoz hasonlóan az universitasra vonatkozó kutatástörténet áttekintésével kezdi, amelyet az egyetem történetének alapításától kezdett bemutatása követ. Fontos eleme ennek a résznek a Krakkói Egyetem újraalapításának részletes ismertetése, hiszen Jagelló Ulászló szerepe volt talán a legjelentősebb az intézmény fennmaradásában, ahogyan a máig fennálló elnevezés is mutatja. Kelényi – áttérve a magyarországi származású hallgatók elemzésére – összehasonlító táblázat beiktatásával teszi szemléletessé azt a 15. század elején kezdődő folyamatot, amely alapján egyértelműen Krakkó vált a Magyar Királyságból elinduló tanulni vágyók egyik elsődleges célpontjává, beérve, illetve meg is előzve ebből a szempontból legnagyobb riválisát, Bécsset. A létszám növekedésének magyarozatát a szerző egyrészt a két ország közötti hagyományosan erős gazdasági, kulturális és politikai kapcsolatokban, másrészt materiális megfontolásokban látja, Krakkó ugyanis közelebb feküdt, mint az itáliai egyetemek, és jóval olcsóbb is volt

azoknál. Kelényi ugyanakkor arra is felhívja a figyelmet, hogy a 15. század második felétől jellemzően ennek ellenére is sokan indultak krakkói fokozatszerzésük után további tanulmányok folytatására Itáliába, ahogy például Bakócz Tamás is tette. Érdeklődésre tarthat számot továbbá, hogy a 16. századi első magyar reformátor nemzedékből is sokan folytattak tanulmányokat a kis-lengyelországi központban.

A szerző külön fejezetet szentel a Bursa Hungarorum bemutatásának. A 15. századi bizonytalan alapítástól az 1558-as végleges bezárásig tárgyalja a Bursa történetét, amely a magyar diákok számára alapított tanulóház volt. Krakkóban nem ez volt természetesen az első és egyetlen hasonló intézmény, lévén a korábban jellemző *natiók* szerinti tagolódás nem alakult ki helyben, a hallgatók támogatására más módokat kellett találni. A magyar hallgatók ugyan nem mind laktak a közös házban, de az bizonyos, hogy nagyon népszerű volt körükben.

Krakkóval kapcsolatban általánosan megállapítható, hogy a külföldi hallgatók aránya 30 és 50% között ingadozott, tehát kifejezetten magas volt, akik között a magyarországiak kiemelkedő arányban voltak jelen a vizsgált időszakban (átlagosan 17%-ukat tették ki). Kelényi több grafikonon is ábrázolta a hallgatói létszám időbeli változásait, ahogyan kitért az ismert személyek származási helyeire is. Haraszi Szabóhoz hasonlóan ő is hangsúlyozza a meghatározással kapcsolatos nehézségeket, méghozzá több konkrét példán szemléltetve azokat. Az összegyűjtött adatokat ugyanakkor megyei bontású térképen is megjelenítette, amely önmagában is jól szemlélteti, hogy az észak-magyarországi megyékből látogatták a legtöbben a krakkói universitást. Ez feltehetően leginkább a földrajzi közelséggel, valamint a szász városok urbanizációs fejlettségével magyarázható. Ez játszhatott szerepet abban is, hogy a távolabbi megyék esetében nagyságrendekkel kevesebb hall-

gatóra vonatkozóan van adat, a városok listája pedig egyértelműen kapcsolódik a megyééhez, így nem kelt meglepetést Kassa és Lőcse előkelő helye. A hallgatók társadalmi állásával kapcsolatban Kelényi a városi polgárság részesedését, illetve a nemesség alacsony arányát emeli ki.

A könyvfejezet hátralévő részében a szerző az ismert fokozatszerzéseket mutatja be, amelyet ismételtén több diagram is szemléltet. Ezt követik a Krakkóban működő magyarországi tanárokkal, illetve a hallgatók más egyetemeken folytatott tanulmányaival kapcsolatos megjegyzései. Kelényi az adatgyűjtés alapján felvázolható életpályák közül is érint néhányat, illetve kitér a magyarországi káptalanok tagjainak krakkói tanulmányaira, míg végezetül a krakkói hallgatók, köztük a magyarok mindennapi életének részleteit villantja fel az olvasó számára.

A kötettel kapcsolatban összességében megállapítható, hogy felhasználhatóságát nagyban segítik a rendelkezésre álló számadatok alapján elkészített grafikonok. A munka értékét növeli, hogy mindkét elemzés – bár rövidítve, de – angolul is olvasható a kötetben, ami nélkülözhetetlen ahhoz, hogy az összegyűjtött eredmények a magyar tudományosságon kívül, elsősorban a Magyar Királyság utódállamainak történészei részéről is figyelmet kapjanak. Azt ugyanakkor a kötet értékeinek maximális elismerése mellett sem tartjuk a legjobb döntésnek (bár pontos okait nem ismerhetjük), hogy az elemzések nem az adattárral együtt kerültek kiadásra. Meggyőződésünk szerint a két kiadvány együtt használva lesz igazán nélkülözhetetlen a kérdéssel foglalkozó kutatók számára. A kötet valóban hiánypótló vállalkozás, amely már ebben a formában is megérdemli a kutatók figyelmét, ezt a helyzetet az adattár jövőbeni megjelenése csak tovább fogja erősíteni.

Barabás Gábor